

Het vuur van de zon

Joyce Rockwood

Bas Levering

In het begin van de jaren tachtig heb ik aan de Utrechtse universiteit een aantal jaren een bijvak Kinder- en jeugdliteratuur voor letterenstudenten verzorgd. Als het om de mogelijke eigentijdse pedagogische criteria voor het kinderboek ging, was er toen nog niet zo veel beschikbaar. Het was hoe dan ook de vraag of er wel pedagogische criteria te formuleren waren. Het goede kinderboek was in de eerste plaats gewoon een goed boek, vonden velen. Misschien mocht je van het kinderboek verlangen dat het niet zwartgallig was, dat het op de een of andere manier altijd uitzicht bood, maar voorts waren er hooguit literaire criteria te formuleren en geen pedagogische. Omdat verhalen nu eenmaal zin kunnen hebben, ook als je ze nog niet helemaal begrijpt, zijn al te strikte ontwikkelingspsychologische criteria ook lastig te formuleren. Dat neemt niet weg dat je in kinderboeken in het algemeen wel een leeftijdsspecificatie van de doelgroep aantreft.

Dat had mij nu altijd geïntrigeerd, dat er van leerlingen in het voortgezet onderwijs werd verwacht dat ze volwassen literatuur gingen lezen, terwijl er voor die jeugd ook speciale jeugdboeken geschreven werden. Als kinderen van die leeftijd iets over liefdesverdriet willen weten, kunnen ze wat mij betreft beter naar Goethes *Het lijden van de jonge Werther* grijpen dan zich op *Liefdesverdriet* van Karel Eykman verlaten.

Beoordelingen van boeken zijn in de eerste plaats subjectief. Hoe zou het anders kunnen? Je moet beginnen met de ervaring dat je het boek blijkbaar mooi vindt. Maar je moet meer doen dan je verbazen over het feit dat er boeken zijn die je pakken en niet meer loslaten. Je kunt je ook afvragen hoe de schrijver daar in slaagt. De vraag naar beoordelingscriteria is altijd in zekere zin een zoektocht naar het literaire procédé. Het is de vraag of je wel echt van een boek kunt genieten als je het procédé niet een beetje doorhebt. De gewone lezer is zo ook altijd een beetje criticus. Dat geldt verrassenderwijs ook voor jonge kinderen al, zo stelde Margriet Chorus in haar doctoraalscriptie *De leeswereld van kinderen* vast.

Met die bijvakkers zijn we destijds op zoek gegaan naar de criteria van het goede kinderboek. Omdat dergelijke criteria op theoretische gronden niet beschikbaar waren keerden we de zaak om. Elk jaar worden tijdens de Kinderboekenweek de griffels uitgedeeld. Er is dus jaarlijks een aantal boeken beschikbaar, dat als goede boeken is geclassificeerd. Het enige wat ons dus te doen stond was bij ons zelf na te gaan of er voor dat lovende oordeel argumenten aan te voeren waren. Die zoektocht zou ons mogelijk onthullen welke soort argumenten er in het geval van kinderboeken toe doen. Een van de vragen was daarbij hoe de auteur het wonder bewerkstelligde, hoe de auteur de lezer in haar verhaal wist te trekken. Een van de boeken die we destijds om die manier lazen was *Het vuur van de zon* van Joyce Rockwood, dat in 1985, als vertaald boek, een zilveren griffel kreeg.

In *Het vuur van de zon* wordt de landing van de eerste Europeanen op de oostkust van Noord-Amerika vanuit het perspectief van een indianenstam, de Cherokeees, beschreven. Het is bijna jammer dat de flaptekst het verhaal verklapt, want dat haalt wel het een en ander weg van de spanning van de langzame ontdekking van de vreselijk dingen die op 'ons' afkomen. Het verhaal

wordt verteld door Regen Duif, een indianenmeisje dat aan het begin van het verhaal elf jaar is. Aan het eind van het verhaal zal ze 36 zijn en twee kinderen en veel familie verloren hebben. Een verrassend en zo op het oog onmogelijk perspectief. Ondanks ons voorweten is de mysterieuze spanning er vanaf het begin. Wezel, de wijze medicijnman, ziet allerlei slechte voortekenen. Een slang, gegrepen door een havik, bijt de havik uit de lucht. Het ongebruikelijke winterse onweer zet de overwinningboom in brand. Het 'oude vuur', dat vanaf het begin in het dorps huis brandend is gehouden, dooft uit. Er verschijnen onsterfelijken op hertenruggen. Wezel is de enige die alle vier voortekenen ziet.

Er gaat veel mis. Twee Kraaien, de broer van Regen Duif, doodt tijdens een spel Blauwgaai, een jongen van een andere clan. Eenieder ziet dat het vreselijke ongeluk aan de onvoorzichtigheid van Blauwgaai zelf te wijten is. Toch moet diens broer zijn leven wreken. Er komt een betalingsregeling, gesuggereerd door de wijzen van het dorp, maar zo'n regeling kan de bloedvete niet beslechten. De lezer wordt soepel deelgenoot gemaakt van de vreemde gewoonten die de Cherokeees er op na houden. Regen Duif trouwt met Wezel. Ze wordt zijn vrouw naast Wezels eerste vrouw Havik zuster, die vaak ziek en moe is. Regen Duif vergezelt Wezel naar het beraad van de wijze mannen, de geëerden. Van buiten de kring - niets zeggen maar wel alles horen - neemt ze de kleinheid van de meeste mannen waar. Er zijn berichten van bij de oceaan over onsterfelijken die in drijvende dorps huizen met grote doeken een vijftigtal nieuwsgierige indianen hebben meegenomen en nog altijd niet zijn teruggekeerd. Men vraagt zich af of het wel onsterfelijken zijn, of dat het om slechte mensen gaat. Regen Duifs toenadering tot de Jagende Wolf wordt gevolgd door de scheiding van Wezel en het huwelijk met de jonge krijger. Ze krijgt een tweeling, waarvan de oudste sterft. Dat hoort zo.

Regen Duifs moeder doet er laconiek over. De verhalen over de vreemdelingen worden uitgebreider. Jagende Wolf keert niet van het krijgspad terug. 'Het vuur van de zon' is een besmettelijke ziekte die tegen de rivier omhoog kruipt en ook het dorp van Regen Duif bereikt. Wezel krijgt de wijzen zover om de zieken in speciaal gebouwde hutten bij de rivier te plaatsen. Ook Regen Duif moet met haar zieke kinderen het dorp verlaten. Haar dochttertje sterft. Als ze uiteindelijk, na verschrikkelijke ontberingen ternauwernood met haar overgebleven zoon overleeft, is minstens de helft van haar dorpsgenoten gestorven. Maar Jagende Wolf keert weer en Regen Duif treedt toe tot de kring van wijzen, waaruit ze in de tijd van Wezel nog door de andere mannen werd geweerd.

Wat voor veel kinderen onaantrekkelijk is aan de volwassen literatuur is dat de avonturenroman, die het kinderboek zo aantrekkelijk maakte, niet meer tot de literatuur met de grote L lijkt te behoren. Bij fictie voor volwassenen gaat het om een avontuurlijke reis naar binnen. In *Het vuur van de zon* wordt de reis naar buiten met de reis naar binnen gecombineerd. Het was voor de studenten en mij destijds een hele bijzondere ontdekking om in te zien dat het bij Regen Duif helemaal niet om een indiaans meisje gaat door wiens ogen we de indiaanse wereld inkijken. De ik-figuur is de enige nietindiaanse figuur in het hele boek. Het boek is gewoon het verhaal van een opgroeiend twintigste eeuws westers meisje dat vanuit een soort feministische verbazing tegen veel van die merkwaardige indiaanse gewoonten aankijkt. Dat is tegelijkertijd het procédé, waarmee de schrijfster erin slaagt ons de indianencultuur zogenaamd van binnenuit te laten bekijken. We kijken helemaal niet van binnenuit.

De passage waarin ik de truc doorkreeg gaat als volgt. (Wezel is op bezoek omdat hij met Regen Duif trouwen wil. Regen Duif heeft een bruin vermoeden):

Ik lag die nacht te woelen en sliep nauwelijks. Maar toen ik wakker werd was het al laat in de ochtend en alleen mijn moeder was er.

'Waar is iedereen?' vroeg ik.

'Iemand heeft een spel op touw gezet, op het plein.'

'Wilde u er niet heen?'

'Nee mijn dochter. Ik wilde met jou praten.'

'Om me te vertellen dat Wezel met me wil trouwen.'

'Ja om je dat te vertellen.'

Lange tijd zeiden we geen van beiden verder nog iets. Mijn moeder leek druk bezig met haar naaiwerk, maar wist dat ze er niet met haar gedachten bij was. Tenslotte zei ze: 'Het is een eer.'

'Maar ik kan er voor kiezen er niet op in te gaan.'

'Je kan kiezen wat je wilt, maar het blijft een eer.'

'Wat zou u kiezen, mijn moeder als u het was?'

'Ik zou ieder aspect zorgvuldig overwegen, hoewel ik misschien een beetje te veel aan de eer zoudenken, en aan de welstand die een man in zijn positie kan verschaffen.'

'Zou u zich afvragen of u wel tederheid voor die man zou kunnen voelen?'

Als je het procédé eenmaal ontdekt hebt, is het niet moeilijk meer om de feministische bias door het hele boek heen te traceren, maar het zou zeer onterecht zijn om het boek daaraan op te hangen. Wie zegt dat een boek geen boodschap mag hebben is naïef. Voor de schrijfster was het procédé inderdaad ook een manier om de lezer in het verhaal te trekken. Ze is daarmee een van de auteurs die kinderen de mogelijkheid geeft de waarde van de literaire ervaring te ontdekken, en daar gaat het om. De literaire ervaring is de unieke ervaring om in de gedachten van anderen rond te lopen, om daar te zijn waar je niet kunt zijn, om de standaardgeschiedenis vanuit een volkomen ander perspectief te zien, om het onvoorstelbare voorstelbaar te maken. De literaire ervaring heeft een waarde op zichzelf en is niet aan te spreken door een ander medium dan het boek. Voor kinderen van twaalf jaar en ouder, die niet zoals Karel van het Reve op die leeftijd deed, geboeid *De gebroeders Karamazov* lezen, is jeugdliteratuur als toegang tot de literaire ervaring onontbeerlijk. Want wie niet leest is gek.

